

**Rustamova Navbaxor Yaxshiboyevna**

Samarqand viloyati pedagog mahorat markazi  
“Ijtimoiy va amaliy fanlarni o‘qitish metodikasi”  
kafedrası o‘qituvchisi, mustaqil ilmiy izlanuvchi  
(e-mail: [navbaxorrustamova1987@gmail.com](mailto:navbaxorrustamova1987@gmail.com))

Тел: +99850 005-56-55

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada Sharq pedagogik tafakkurida ilm, kitob va mutolaaning tutgan o‘rni hamda oilaning shaxs ma’naviy va intellektual rivojlanishidagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Oilaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ota-onalarning shaxsiy namunasi, pedagogik madaniyati va oila–maktab–kutubxona hamkorligining ahamiyati ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, raqamli ta’lim muhiti sharoitida an’anaviy va zamonaviy mutolaa shakllarini uyg‘unlashtirishning dolzarbligi asoslab berilgan.

**Kalit so‘zlar:** Sharq pedagogik tafakkuri, oila, oilaviy kitobxonlik, kitobxonlik madaniyati, mutolaa, ota-onalarning shaxsiy namunasi, pedagogik madaniyat, ma’naviy tarbiya, kitob, axborot-kutubxona, oila-maktab-kutubxona hamkorligi, raqamli mutolaa, kitobxonlik kompetensiyasi.

### СЕМЬЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СРЕДА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЧТЕНИЯ

**Аннотация.** В данной статье проанализированы место науки, книги и чтения в восточной педагогической мысли, а также педагогические возможности семьи в духовном и интеллектуальном развитии личности. Научно обоснована роль личного примера родителей, их педагогической культуры и сотрудничества семьи, школы и библиотеки в формировании культуры семейного чтения. Кроме того, раскрыта актуальность сочетания традиционных и современных форм чтения в условиях цифровой образовательной среды.

**Ключевые слова:** восточная педагогическая мысль, семья, семейное чтение, культура чтения, чтение, личный пример родителей, педагогическая культура, духовное воспитание, книга, информационно-библиотечная деятельность, сотрудничество семьи, школы и библиотеки, цифровое чтение, читательская компетентность.

THE FAMILY AS A SOCIO-PEDAGOGICAL ENVIRONMENT FOR  
THE FORMATION OF READING CULTURE

**Abstract.** This article analyzes the role of science, books, and reading in Eastern pedagogical thought, as well as the pedagogical potential of the family in the spiritual and intellectual development of an individual. It scientifically substantiates the significance of parents' personal example, their pedagogical culture, and cooperation among the family, school, and library in the formation of a family reading culture. In addition, the article highlights the relevance of integrating traditional and modern reading practices in the context of the digital educational environment.

**Keywords:** Eastern pedagogical thought, family, family reading, reading culture, reading, parents' personal example, pedagogical culture, spiritual education, book, information and library services, family–school–library cooperation, digital reading, reading competence.

Sharq xalqlari ma'naviy merosida ilm-fan, kitob va mutolaa masalalari alohida o'rin egallaydi. Qadimdan Sharqda ilm olish, kitob mutolaa qilish va ma'rifatni egallash inson kamolotining asosiy omillaridan biri sifatida qaralgan. Sharq pedagogik tafakkurining rivojlanish tarixiga nazar tashlasak, mutafakkirlar tomonidan ilm, kitob va tarbiya masalalariga doimo katta e'tibor qaratilganligini ko'rish mumkin. Ularning ilmiy-falsafiy, pedagogik va axloqiy qarashlarida kitob insonning ma'naviy, intellektual va axloqiy kamolotini ta'minlovchi muhim vosita sifatida talqin qilingan.

Sharq pedagogik tafakkurining o'ziga xos jihati shundaki, unda ta'lim, tarbiya va ma'rifat masalalari bir-biridan ajratilmagan holda, yaxlit tizim sifatida qaraladi. Mazkur tizimda kitob va mutolaa insonning nafaqat bilim olishiga, balki uning ma'naviy dunyosini boyitish, axloqiy fazilatlarini rivojlantirish hamda jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiluvchi asosiy vosita hisoblangan. Shu sababli Sharq mutafakkirlari asarlarida kitobga muhabbat, mutolaa madaniyati va ilm olishga intilish masalalari markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Sharq pedagogik tafakkurida kitob insoniyat tafakkurining mahsuli, ma'naviy taraqqiyotning muhim omili va jamiyat rivojlanishining asosiy sharti sifatida baholangan. Ayniqsa, musulmon Sharqida ilm olish har bir insonning muqaddas burchi sifatida talqin etilgan. Islom madaniyati taraqqiyoti davrida yuzaga kelgan ilmiy markazlar, kutubxonalar, madrasalar va ma'rifat maskanlari Sharq xalqlarida kitobxonlik madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o'ynagan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH  
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI  
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI  
VOLUME-3, ISSUE-02**

Jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida oila eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida e'tirof etib kelingan. Oila insonning dunyoga kelishi, tarbiyalanishi, ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida shakllanishini ta'minlovchi birlamchi ijtimoiy muhit hisoblanadi. Aynan oilada shaxsning dastlabki bilimlari, ma'naviy qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy munosabatlari shakllanadi. Shu sababli pedagogika, sotsiologiya, psixologiya va falsafa fanlarida oilaning jamiyat hayotidagi o'rni alohida tadqiq etib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda oila nikoh, qarindoshlik va o'zaro mas'uliyat munosabatlariga asoslangan, jamiyatning eng kichik, biroq eng muhim ijtimoiy instituti sifatida tavsiflanadi. Oila jamiyat va shaxs o'rtasidagi o'ziga xos vositachi bo'lib, u ijtimoiy tajriba, madaniy meros va ma'naviy qadriyatlarning avloddan-avlodga uzatilishini ta'minlaydi. Shu jihatdan oila nafaqat biologik, balki ijtimoiy, madaniy va pedagogik funksiyalarni ham bajaradi.

Zamonaviy pedagogik konsepsiyalarda oila shaxs rivojlanishining asosiy omili sifatida e'tirof etiladi. Chunki bolaning shaxsiyati, dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasi va ijtimoiy xulq-atvori avvalo oilada shakllanadi. Oilada yaratilgan ma'naviy-psixologik muhit bolaning intellektual rivojlanishi, ta'limga bo'lgan munosabati va kitobxonlik madaniyatining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy institut sifatida oilaning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- tarbiyaviy ta'sirning uzluksizligi;
- emotsional yaqinlik va ishonch muhiti;
- avlodlararo ma'naviy merosning uzatilishi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlarning shakllantirilishi;
- ijtimoiy tajribaning o'zlashtirilishi;
- shaxsning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash.

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida bir qator muhim funksiyalarni bajaradi. Sotsiologik va pedagogik tadqiqotlarda oilaning reproduktiv, iqtisodiy, kommunikativ, rekreativ, ijtimoiylashtiruvchi va tarbiyaviy funksiyalari alohida ajratib ko'rsatiladi. Ushbu funksiyalar orasida tarbiyaviy funksiya yetakchi o'rin egallaydi, chunki aynan shu funksiya orqali jamiyatning ma'naviy va madaniy qadriyatlari yosh avlodga yetkaziladi. Pedagogik nuqtai nazardan oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari quyidagi omillar bilan belgilanadi: ota-onalarning pedagogik savodxonligi, oiladagi ma'naviy-axloqiy muhit, oilaviy an'ana va qadriyatlar, ota-onalarning shaxsiy namunasi, oiladagi kommunikativ munosabatlar, kitob va mutolaaga bo'lgan munosabat, oilaning madaniy salohiyati.

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, oilada shakllangan qadriyatlar va odatlar shaxsning keyingi hayot faoliyatiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, bolalik

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH  
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI  
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI  
VOLUME-3, ISSUE-02**

davrida shakllangan kitobga bo'lgan munosabat, mutolaa ehtiyoji va ma'naviy qiziqishlar insonning butun hayoti davomida saqlanib qolishi mumkin. Zamonaviy jamiyatda oilaning ijtimoiy va pedagogik ahamiyati yanada ortib bormoqda. Global axborot makonining kengayishi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida oilaning tarbiyaviy funksiyalarini takomillashtirish zarurati kuchaymoqda. Ayniqsa, yosh avlodni turli axborot tahdidlaridan himoya qilish, ularda tanqidiy fikrlash, ma'naviy immunitet va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda oilaning roli beqiyosdir. Bugungi kunda oilani shaxsning intellektual va ma'naviy rivojlanishini ta'minlovchi pedagogik ekotizim sifatida ham baholash mumkin. Mazkur ekotizimda ota-onalar, farzandlar, yaqin qarindoshlar, ta'lim muassasalari va axborot-kutubxona muassasalari o'zaro hamkorlikda faoliyat olib boradilar. Aynan ushbu hamkorlik oilaviy kitobxonlik madaniyatining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti bo'lib, shaxsning ma'naviy, intellektual va madaniy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy tarbiyaviy muhit hisoblanadi. Oilaning pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish yosh avlodda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning muhim shartlaridan biridir.

Zamonaviy pedagogika va ijtimoiy pedagogika fanlarida ota-onalarning shaxsiy namunasi bola shaxsini shakllantirishning eng muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, oilaviy kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ota-onalarning kitobga bo'lgan munosabati, mutolaa odatlari va ma'naviy qiziqishlari hal qiluvchi pedagogik ahamiyat kasb etadi. Chunki bola dastlabki bilim, ko'nikma va qadriyatlarni oilada egallaydi hamda ko'p hollarda ota-onasining xulq-atvori va faoliyatiga taqlid qilish orqali o'zining shaxsiy qarashlarini shakllantiradi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning shaxsiy namunasi bolaning intellektual rivojlanishi, o'quv motivatsiyasi, ma'naviy dunyoqarashi va kitobxonlik madaniyatining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar oilada ota-onalar muntazam ravishda kitob mutolaa qilsalar, o'qilgan asarlar yuzasidan suhbatlashsalar va kitobni qadriyat sifatida e'tirof etsalar, bolalarda ham mutolaaga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Aksincha, oilada kitob mutolaasiga e'tibor berilmasa, bolalarda kitobxonlik ehtiyojini rivojlantirish ancha murakkablashadi.

Ota-onalarning pedagogik madaniyati oilaviy kitobxonlikni shakllantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Pedagogik madaniyat deganda ota-onalarning farzand tarbiyasi, ta'limi, psixologiyasi va rivojlanishi haqidagi bilimlari, ko'nikmalari hamda tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil etish qobiliyati tushuniladi. Pedagogik

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH  
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI  
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI  
VOLUME-3, ISSUE-02**

madaniyatning yuqori darajada shakllanganligi ota-onalarga bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mutolaa jarayonini tashkil etish imkonini beradi.

Oilaviy kitobxonlik jarayonida ota-onalarning shaxsiy namunasi quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- kitobga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish;
- mutolaa qilishga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirish;
- kitob tanlash madaniyatini o'rgatish;
- o'qilgan asarlar yuzasidan fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish;
- mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil qilish kompetensiyalarini rivojlantirish.

Psixolog olimlarning ta'kidlashicha, bolalar ko'proq kattalarning xatti-harakatlarini kuzatish va ularga taqlid qilish orqali o'rganadilar. Shu sababli ota-onalarning kitob o'qishga bo'lgan munosabati bolalarda kitobxonlik odatlarining shakllanishida muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi. Oilada kitob mutolaasi kundalik hayotning tabiiy qismiga aylanganda, bolalarda ham kitobga nisbatan barqaror qiziqish shakllanadi. Ota-onalarning shaxsiy namunasi oilada ma'naviy muhitni yaratishda ham muhim rol o'ynaydi. Ma'naviy boy, kitobxon va ma'rifatparvar oilalarda bolalarning dunyoqarashi kengroq, intellektual salohiyati yuqoriroq va ijtimoiy faolligi kuchliroq bo'lishi kuzatiladi. Bunday oilalarda mutolaa nafaqat bilim olish vositasi, balki ma'naviy muloqot, madaniy hordiq va oilaviy an'anaga aylanadi. Oilada birgalikdagi mutolaa amaliyoti ham alohida pedagogik ahamiyatga ega. Birgalikdagi mutolaa jarayonida ota-onalar va bolalar o'rtasida emotsional yaqinlik kuchayadi, o'zaro ishonch mustahkamlanadi va samarali pedagogik muloqot shakllanadi. Shu bilan birga, birgalikdagi mutolaa bolalarning nutq boyligini rivojlantiradi, mantiqiy fikrlashni shakllantiradi, estetik didni tarbiyalaydi, axloqiy fazilatlarni rivojlantiradi, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlaydi.

Bugungi raqamli jamiyat sharoitida ota-onalarning kitobxonlik kompetensiyalariga elektron kutubxonalar, audiokitoblar va raqamli ta'lim platformalaridan samarali foydalanish ko'nikmalari ham qo'shilmoqda. Bu esa oilaviy kitobxonlikning an'anaviy va innovatsion shakllarini uyg'unlashtirish imkonini beradi. Oila, maktab va kutubxona hamkorligida ota-onalarning faol ishtiroki ham kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ota-onalarning kutubxona tadbirlarida, kitobxonlik tanlovlarida va ma'naviy-ma'rifiy loyihalarda qatnashishi bolalarda kitobga bo'lgan qiziqishni yanada kuchaytiradi. Shunday qilib, ota-onalarning shaxsiy namunasi oilaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH  
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI  
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI  
VOLUME-3, ISSUE-02**

eng muhim ijtimoiy-pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Ota-onalarning ma'naviy saviyasi, pedagogik madaniyati, kitobga bo'lgan munosabati va mutolaa faoliyati yosh avlodning intellektual, ma'naviy va axloqiy kamolotini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois oilalarda kitobxonlik muhitini rivojlantirish, ota-onalarning pedagogik va kitobxonlik kompetensiyalarini oshirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Bugungi kunda jamiyatimizda kitobxonlikka katta ahamiyat qaratilmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev vazifamiz: "...tariximiz, madaniyatimiz, dinimizga aloqador bir varaq qo'lyozma bo'lsa ham, ularni to'plab, xalqimizni, yoshlarimizni tanishtirish, bizning qanday buyuk va betakror merosimiz borligini anglatish, farzandlarimizni shu ulug' merosga munosib etib tarbiyalashdan iborat", – degan edi. Ijtimoiy muloqot usuli sifatida kitob, uni saqlash va mutolaa qilish jarayonlarini ta'minlovchi axborot-kutubxona – shaxsni tarbiyalash, uning tafakkurini o'stirish, fikrlash doirasini kengaytirish, kasbga yo'naltirish va uning erkin shaxs bo'lib voyaga yetishida katta ahamiyatga ega. Fan va texnikaning taraqqiyoti tufayli axborot ko'lami kundan kunga ko'payib bormoqda. Natijada mutaxassislarning oldida yangi-yangi vazifalar paydo bo'layapdi. Bu vazifalardan biri istemolchilarga ya'ni o'quvchilarga axborot texnologiyalari orqali tezkor va to'laonli axborotlarni taqdim etish.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oilaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda oila, ota-onalarning shaxsiy namunasi hamda kitobga bo'lgan munosabati hal qiluvchi ijtimoiy-pedagogik omil hisoblanadi. Sharq pedagogik tafakkuri va milliy ma'naviy merosda ilm, kitob hamda mutolaa yuksak qadriyat sifatida qaralganligi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Oila shaxsning dastlabki tarbiya maskani sifatida bolalarda kitobga mehr, mutolaa ehtiyoji, mustaqil fikrlash, ma'naviy-axloqiy fazilatlar va intellektual salohiyatni shakllantirishda beqiyos imkoniyatlarga ega. Ota-onalarning kitobxonlik madaniyati, pedagogik savodxonligi va farzandlari bilan birgalikda mutolaa qilish an'analari bolalarda barqaror kitobxonlik odatlarini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Raqamli axborot muhiti sharoitida esa an'anaviy mutolaa bilan bir qatorda elektron kutubxonalar, audiokitoblar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish oilaviy kitobxonlikni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, oilaviy kitobxonlikni rivojlantirish faqat oilaning o'zi bilan cheklanib qolmasdan, maktab, axborot-kutubxona muassasalari va boshqa ta'lim subyektlarining uzviy hamkorligini talab etadi. Mazkur hamkorlik ota-onalarning pedagogik va kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish, bolalarda mutolaa madaniyatini

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH  
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI  
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI  
VOLUME-3, ISSUE-02**

mustahkamlash hamda jamiyatda kitobxonlik muhitini kengaytirishning muhim sharti hisoblanadi.

Demak, oilaviy kitobxonlikni rivojlantirish shaxsning ma'naviy, intellektual va axloqiy kamolotini ta'minlashning muhim pedagogik omili bo'lib, ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish, ota-onalar kompetensiyalarini takomillashtirish hamda oila–maktab–kutubxona hamkorligini tizimli ravishda rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

**Foydalanilga adabiyotlar ro'yxati**

1. O'zbekiston Respublikasining "Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. 13.04.2011-yildagi 280-II-son. <https://lex.uz/ru/docs/-1769736>.
2. Abdulazizov A.H. Yangilanayotgan O'zbekistonda mutolaa madaniyatini rivojlantirish: muammolar va yechimlar // Innovative development in educational Activities, vol.3, no.2, 2024, pp. 14-20. <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/2093>
3. Abdulazizov A.H. Mutolaa madaniyati borasida ayrim fikrlar // Interpretation and Researches. – 2023. – № 1. – B. 45–52. <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1973>
4. Avlayev A.B. Oila, maktab va mahalla tarbiyaviy hamkorligini metodik rivojlantirish yo'llari // "Ota-onalarning farzand tarbiyasiga oid metodik bilimlarini rivojlantirish mexanizmlari: muammolar va yechimlar" respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Kitob, 2025. - B. 1- 4.
5. Akramova F.A. "Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi" Toshkent. "Shams ASA" 2006-y.